

Alkalom **Antall József Politikai Akadémia**
Helyszín **Nyugodt Jövőért Klub**
Időpont **1995. május 9.**
Előadó **Vigh Károly**

Szerkesztette **Lesti Árpád**
Jegyzetekkel ellátta **Grósz András**
Korrektúra **Palkó Katalin**

antalljosef.hu

VIGH KÁROLY

AZ ELLENZÉKI KEREEKASZTAL¹ TÁRGYALÁSAI

¹ Ellenzéki Kerekasztal (EKA): 1989. március 22-én a Független Jogász Fórum kezdeményezésére alakult meg, lényegében az államszocialista rendszerrel szemben álló ellenzéki pártok és szervezetek egyeztető fóruma volt.

² Nemzeti Kerekasztal (NKA): az 1989 nyarától az állampárti MSZMP, az EKA és a társadalmi szervezetek részvételével zajló háromoldalú tárgyalások az alkotmányos rendszer kialakításáról.

A demokratikus fordulat időszaka Magyarországon 1988-ban kulminált, amikor a legtöbb ellenzéki szervezet megalakult és a korábban is már működő ellenzéki szervezetekkel együtt egy olyan egyre erősödő folyamat indult el nálunk, ami föltartóztathatatlanul elvezetett az Ellenzéki Kerekasztal megalakulásához és a Nemzeti Kerekasztal² révén ahhoz a megállapodáshoz, amely biztosította a demokratikus átmenetet a parlamentarizmuson alapuló független és demokratikus Magyarország megteremtéséhez. Igaz, ennek a vértelen forradalmi változásnak olyan előzményei is voltak, mint a nagy tömegtüntetések – az erdélyi³, a bős–nagygyarosi⁴, a március 15-ei és az október 23-ai események⁵ –, amelyek azt bizonyították, hogy a magyar társadalom egyre nagyobb tömegei állnak a demokratikus változást óhajtó

³ A budapesti Hősök terén 1988. június 27-én tízezrek tüntettek a Ceausescu-rendszer intézkedése ellen, amely több ezer – részben Erdély magyarlakta vidékein fekvő – romániai falu felszámolásával ún. agráripari centrumok létrehozását irányozta elő. A tiltakozás mögött számos ellenzéki szervezet (pl. Magyar Demokrata Fórum, Szabad Kezdeményezések Hálózata, Bajcsy-Zsilinszky Társaság stb.) állt.

⁴ Az 1977-ben a magyar és a csehszlovák állam között a vízlépcsőrendszer építéséről és üzemeltetéséről szóló szerződés, valamint a létesítmény létrehozására irányuló lépések jogossága az 1980-as években kibontakozó, rendszerrel szemben álló ellenzék kritikáinak és tiltakozásainak egyik fő témája volt. A vízlépcső kérdése így a rendszerváltozás egyik szimbolikus ügyévé is vált.

⁵ Az előadók az 1989-es, államszocialista rendszerrel szembeni ellenzéki tömegdemonstrációkra utal.

tábor mögött. Amikor Lakitelken megfogalmaztuk állásfoglalásunkat⁶ és a Magyar Demokrata Fórum⁷ vált a legnagyobb ellenzéki tömörülésé, akkor már nem volt kétséges, hogy rövid időn belül ebben a régióban először Magyarországon bukik meg a moszkovita kommunista rendszer.

Közvetlenül a Független Jogász Fórum⁸ 1988. novemberi megalakulása vezetett az Ellenzéki Kerekasztal létrehozásához. Ekkor vetődött fel az a gondolat, hogy elérkezett az ideje a különböző ellenzéki politikai tömörülések egységes fellépésének. E gondolat megfogalmazója Antall József volt, aki az Orvostörténeti Múzeumba⁹ hívta 1988. november elején politikai barátait, hogy velük elindítson egy informatív megbeszélésorozatot, ami azután a következő év elején is folytatódott.¹⁰ Ezen a tárgyalásokon az SZDSZ¹¹ részéről Mécs Imre¹², Göncz Árpád¹³ és Szabó Miklós¹⁴, a Kisgazdapártból¹⁵ Bába Iván¹⁶, az MDF képviselőjében

⁶ Az előadó valószínűleg az 1988. szeptember 3-i ún. Második Lakiteleki Találkozóra utal, amelyen elfogadták az MDF alapítólevelét, alapszabályát és szervezett mozgalommá alakulását.

⁷ Magyar Demokrata Fórum (MDF): 1987-ben alakult politikai mozgalom, amely 1989 és 2011 között ezen a néven pártként működött; 1990 és 2010 között folyamatos parlamenti jelenléte, 1990 és 1994, majd 1998 és 2002 között kormánypárt is.

⁸ Független Jogász Fórum: 1988. november 5-én alapított civil szerveződés, amely a magyar jogászság rendszerváltoztató folyamatokba való bekapcsolódását szorgalmazta. Jelentős szerepe volt az Ellenzéki Kerekasztal 1989 tavaszi létrehozásában és a rendszerváltozás jogi hátterének kidolgozásában.

⁹ Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. 1964-től miniszterelnökké választásáig Antall József tudományos kutatóként, igazgatóhelyettesként, megbízott főigazgatóként, majd főigazgatóként dolgozott az intézményben.

¹⁰ Az előadó szavai szerint Antallnak jelentős szerepe volt már 1988-ban az Ellenzéki Kerekasztalhoz vezető, a rendszerrel szembeni ellenzék összefogását elősegítő tárgyalások előmozdításában.

¹¹ Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ): 1988 és 2014 között működő politikai párt. 1990 és 2010 között parlamenti képvisellelletel bírt, 1994 és 1998, majd 2002 és 2008 között pedig kormánypárt is volt.

¹² Mécs Imre (1933–) politikus, az 1956-os forradalom egyik elítélte, az SZDSZ alapító tagja. 1990 és 2006 között az SZDSZ, 2006 és 2010 között az MSZP országgyűlési képviselője.

¹³ Göncz Árpád (1922–2015) író, műfordító, politikus, 1990 és 2000 között a Magyar Köztársaság elnöke

¹⁴ Szabó Miklós (1935–2000) történész, politikus, az SZDSZ alapító tagja és országgyűlési képviselője (1990–1998)

¹⁵ Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt (FKGP): eredetileg 1930-ban alapított, majd 1956-ban és 1988-ban újjáalapított párt. A rendszerváltozás utáni időszakot tekintve 1990 és 2002 között parlamenti párt, 1990 és 1992/1994, majd 1998 és 2002 között a kormánykoalíció tagja.

¹⁶ Bába Iván (1950–) politikus, 1997-től az MDF választmányának elnöke. 1990 és 1994 között főosztályvezető, majd a Külügyminisztérium helyettes államtitkára, 1998 és 2000 között varsói nagykövet. A Külügyminisztérium közigazgatási államtitkára (2000–2002, 2010–2014).

¹⁷ Csoóri Sándor, id. (1930–) költő, író, politikus, az MDF alapító tagja

¹⁸ Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság: 1986 és 2013 között működő társaság, részt vett az 1989-es Ellenzéki Kerekasztal ülésein is. 1986-tól haláláig Vigh Károly történész, az előadó volt a társaság elnöke.

¹⁹ Mészöly Miklós (1921–2001) író

²⁰ Bíró Zoltán (1941–) irodalomtörténész, politikus, az MDF alapító tagja, a szervezet első ügyvezető elnöke. 1991-ben kilépett a pártból és Pozsgay Imrével létrehozta a Nemzeti Demokrata Szövetséget, amely 1996-ban megszűnt.

Csoóri Sándor¹⁷ és a BZSBT¹⁸ részéről jómagam vettünk részt. Rajtunk kívül még Mészöly Miklós¹⁹ is a meghívottak közé tartozott, jó néhányunk barátjaként. Miután azonban Antall már január folyamán felvetette, hogy az informatív megbeszéléseket „kormányyszerű” szerveződéssé kellene átalakítani és erre a többség úgy reagált, hogy ez még korai volna, ezért a találkozóak abbamaradtak.

A nagy és sikeres március 15-ei tömegdemonstráció után a Független Jogász Fórum részéről megindult az a szervező munka, amely már március 22-én az Ellenzéki Kerekasztal megalakulásához vezetett. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy ekkor még Bíró Zoltán²⁰, az MDF ideiglenes elnöke úgy vélte, hogy nincs szükség ilyen szerveződésre, de majd odaküld valakit²¹; ez a valaki Szabad György²² volt. Ebben az időben történt még egy olyan esemény, amely az Ellenzéki Kerekasztal irányába mutatott. Az SZDSZ-nek ugyanis akkor volt a kongresszusa a Corvin Moziban, és itt egy olyan programot fogalmaztak meg, amely az ellenzék összefogását sürgette a hatalom megdöntése érdekében.²³ Erre a kongresszusra Kőszeg Ferenc²⁴ meghívta – ahol jómagam is megjelentem – Kónya Imrét²⁵, aki ott nagy ováció közepette bejelentette, hogy március 22-re összehívták az ellenzéki szervezeteket.

²¹ Kónya Imre – a Független Jogász Fórum elnökeként és egyben – az MDF tagjaként hívta fel Bíró Zoltánt az Ellenzéki Kerekasztal szervezése ügyében. Lásd: *Kiderült, hogy az ellenzék az erősebb. Interjú Kónya Imrével*. Magyar Hírlap, 2014. szeptember 15. http://magyarhirlap.hu/cikk/4955/Kiderult_hogy_az_ellenzek_az_erosebb (Letöltés: 2016. január 23.)

²² Szabad György (1924–2015) történész, egyetemi tanár, politikus, az MDF alapító tagja. A Magyar Országgyűlés elnöke (1990–1994), az MDF, majd a Magyar Demokrata Néppárt (MDNP) parlamenti képviselője (1990–1998).

²³ Az SZDSZ a programját első közgyűlésein, 1989. március 19-én és április 16-án fogadta el. Lásd: *Szabad Demokraták Szövetsége: A rendszerváltás programja, 1989*. In: <http://rajk.info/hu/a-rendszervaltas-programja.pdf> (Letöltés: 2016. január 23.)

²⁴ Kőszeg Ferenc (1939–) szerkesztő, tanár, politikus, az SZDSZ alapító tagja, országgyűlési képviselője (1990–1998), a Magyar Helsinki Bizottság alapítója és elnöke

²⁵ Kónya Imre (1947–) ügyvéd, politikus, a Független Jogász Fórum és az MDF tagja. Az MDF parlamenti frakcióvezetője (1990–1993), a Boross-kormány belügyminisztere (1993–1994), az MDF (1990–1996), majd az MDNP országgyűlési képviselője (1996–1998)

Ilyen előzmények után került sor az ELTE Jogtudományi Karának Büntetőjogi Tanszékén az EKA alakuló ülésére, amelyen a következő nyolc szervezet vett részt: a Bajcsy Zsilinszky Baráti Társaság, a Fidesz²⁶, a Független Kisgazdapárt, az MDF, a Magyar Néppárt²⁷, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt²⁸, az SZDSZ és megfigyelőként a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája²⁹; míg a Kereszténydemokrata Néppárt³⁰ csak a tárgyalások második szakaszában kapcsolódott be a tárgyalásokba. A Független Jogász Fórum koordináló és technikai felteleteket biztosító szerepre vállalkozott, amelyet kitűnően látott el: például Kónya Imre olyan tárgyilagosan és pártokon felülálló hozzáállással vezette az üléseket, hogy az ember nem gondolta volna róla, hogy végül is az MDF-nél fog kikötni. Az EKA résztvevői célul tűzték ki, hogy egységes álláspontot alakítsanak ki a többpártrendszerű demokráciába való átmenet legfontosabb kérdéseiben. Ezek: az alkotmány módosítása, a büntető törvénykönyv módosítása, a demokratikus és szabad választásokat garantáló választójogi törvény és a többpártrendszer működését lehetővé tévő párttörvény kidolgozása. Miután ezekben a legfontosabb alapelvekben megállapodtak, az EKA – már március 30-án keltezett levelében³¹ – bejelentette az MSZMP-nek³², hogy megalakultunk és

²⁶ Fiala Demokraták Szövetsége (Fidesz): 1988-ban megalakuló, majd 1990-től parlamenti párt. 1998 és 2002 között, valamint 2010 óta – a KDNP-vel közösen – vezető kormánypárt.

²⁷ Magyar Néppárt: 1989 és 1998 között működő, parlamenten kívüli, az Ellenzéki Kerekasztal munkájában részt vevő, ún. „harmadik utas” ideológiájú párt. Első elnökeinek egyike az MDF-ből átlépő Fekete Gyula író volt.

²⁸ Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP): eredetileg 1890-ben alakult, többször újjászerveződött, a rendszerváltozás során 1989 januárjában megalakult baloldali párt.

²⁶ Fiala Demokraták Szövetsége (Fidesz): 1988-ban megalakuló, majd 1990-től parlamenti párt. 1998 és 2002 között, valamint 2010 óta – a KDNP-vel közösen – vezető kormánypárt.

²⁷ Magyar Néppárt: 1989 és 1998 között működő, parlamenten kívüli, az Ellenzéki Kerekasztal munkájában részt vevő, ún. „harmadik utas” ideológiájú párt. Első elnökeinek egyike az MDF-ből átlépő Fekete Gyula író volt.

²⁸ Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP): eredetileg 1890-ben alakult, többször újjászerveződött, a rendszerváltozás során 1989 januárjában megalakult baloldali párt.

²⁹ Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája: 1988-ban alakult munkavállalói érdekképviseleti tömörülés.

³⁰ Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP): 1989-ben alakult politikai párt, 1990 és 1998 között, majd 2006-tól parlamenti párt. 2002-ben újjászervezték. 1990 és 1994 között, majd 2010-től kormánypárt is.

³¹ Az Ellenzéki Kerekasztal 1989. március 30-i nyilatkozata. Lásd: http://arkadia.pte.hu/tortenelem/forras/ripp_rv_forr (Letöltés: 2016. január 23.)

³² Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP): 1956 és 1989 között a Szovjetunió támogatásával egypártrendszerűt működtető marxista-leninista párt.

³³ Az 1989. április 7-i nyilatkozat szövegét lásd: <http://www.fjf.hu/dokumentumok/46-nyilatkozat-az-mszmp-meghivasanak-elutasitasarol>. (Le-töltés: 2016. január 23.)

³⁴ Fejti György (1946–) politikus, a KISZ KB (1980–1984), majd az MSZMP KB első titkára (1987–89). A Nemzeti Kerekasztal tárgyalásokon az MSZMP tárgyalóküldöttségének helyettes vezetője volt.

³⁵ Sólyom László (1942–) alkotmány-jogász, 1990 és 1998 között az Alkotmánybíróság elnöke, 2005 és 2010 között a Magyar Köztársaság elnöke

³⁶ Tölgyessy Péter (1957–) jogász, politológus, politikus. Az SZDSZ képviselőjében 1989-ben részt vett az Ellenzéki, majd a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásain. Az SZDSZ elnöke (1991–1992), frakcióvezetője (1990–1991), 1990 és 1996 között az SZDSZ, 1996 és 1998 független, 1998 és 2006 között a Fidesz parlamenti képviselője.

³⁷ Pozsgay Imre (1933–2016) politikus; 1976 és 1980 között kulturális, 1982-ig művelődési, majd 1988 és 1990 között államminiszter. 1980 és 1989 között az MSZMP Központi, 1988 és 1989 között a Politikai Bizottságának tagja. 1990-ben az MSZP parlamenti frakcióvezetője. A Nemzeti Demokrata Szövetség (1991–1996) alapítója, majd az MDF, később a Fidesz szakértője.

ezekben a kérdésekben óhajtunk tárgyalni a hatalommal. Jellemző módon a levelünkre nem válaszoltak, és amikor az Akadémia különtermében tárgyalás zajlott különböző társadalmi szervezetek, köztük az ismert pártállami szerveződések bevonásával; az EKA-t nem hívták meg, csak az EKA egyes tagszervezeteit, de például a Fideszt nem. Ennek ellenére az EKA Kónya Imrét egy nyilatkozattal³³ együtt delegálta az április 8-i tárgyalásra, de Fejti György³⁴ munkatársa be sem engedte őt a tárgyalóterembe, ahol csupán a régi pártállami tömegszervezetek képviselői foglaltak helyet. Mi ezalatt a Gerbeaud-ban ültünk egy különteremben és vártuk Kónya Imrét, hogy mit lépnek. Rövidesen megjelent és közölte, hogy mi történt. Ekkor – a sajtó ott lévő képviselőinek – kiadtunk egy közleményt, amelyben nem kíméltük Fejtiéket. Az események gyors menetére jellemző, hogy végül a hatalom mégis kénytelen volt szóba állni az EKA-val. Az előkészítő megbeszélésen az EKA-t Sólyom László³⁵ egyetemi tanár és Tölgyessy Péter³⁶ alkotmányjogász képviselte. Ennek eredményeképpen jött létre a megegyezés és így 1989. június 13-án a Parlamentben sor került a háromoldalú megnyitóülésre. Az EKA nevében ott az a Kónya Imre terjesztette elő az EKA eddigi nyilatkozatát, akit a Pozsgay³⁷ oldalán helyet foglaló Fejti még két hónappal korábban be sem engedett az MSZMP tárgyalótermébe.

A Kónya Imre által ott elmondott szándéknyilatkozatból az alábbiakat emelném ki: „Történelmi felelősségünk tudatában, és a Magyar Szocialista Munkáspárttal kötött megállapodásunkkal összhangban mi, az Ellenzéki Kerekasztal szervezeteinek küldöttei azért jelentünk meg ma az Országházban, hogy megkezdjük az érdemi tárgyalásokat a politikai hatalmat ténylegesen birtokló Magyar Szocialista Munkáspárt képviselőivel és az általa meghívott más szervezetek delegátusaival. [...] Harminc év bénultsága után végre megszólalt társadalmunk. Független szervezetek létrejötté és nagyszabású megmozdulások jelzik, hogy kezébe akarja venni sorsának alakítását. Ennek elősegítése nemcsak erkölcsi kötelességünk, hanem mindannyiunk közös érdeke, sőt ma már – sokan hisszük – a nemzeti fennmaradás alapfeltétele. A népakarat folyamatos érvényesülésének kipróbált, megbízható formája a képviselői

demokrácia, megteremtésének békés módszere a szabad választás. [...] Tudomásul kell venni, hogy szabad választásokat csak egy félelmeitől és gyanakvásaitól megszabadult társadalomban lehet megtartani. [...] A forradalom mártírjainak eltemetése³⁸ és e tárgyalások megindulása a nemzeti megbékélés kezdetét jelentheti. De valódi nemzeti megbékélést csak a diktatórikus hatalmi rendszer eltemetése hozhat. Erre pedig csak az erőszakszervezetek depolitizálása és szabad választások útján kerülhet sor. [...] A szabad választások eredményét a hatalom is kötelezőnek ismerje el és utólag semmilyen eszközzel ne próbálja megmászítani. [...] Mi, az Ellenzéki Kerekasztalt alkotó szervezetek a tárgyalások célját a politikai szereplők születésének és megmértetésének szabályozásában látjuk. [...] Végül nyomatékosan leszögezzük: az Ellenzéki Kerekasztal szervezetei nem azért ülnek le a tárgyalóasztalhoz, hogy a hatalom tortájából maguknak egy-egy szeletet kihalásnak, hanem azért, hogy olyan helyzetet teremtsenek, amelyben maga a nép szerezheti meg a hatalmat saját magának. Mégpedig nem erőszakkal, hanem békés eszközökkel.”³⁹ Ennek eredményeképpen jött létre a megegyezés és így 1989. június 13-án sor került a háromoldalú tárgyalásra. Miközben a tárgyalások az EKA és a hatalom között megindultak, Bush⁴⁰ amerikai elnök Budapestre érkezett és külön kihallgatáson⁴¹ fogadta az EKA képviselőit. Ezt követően a Közgazdasági Egyetemen tartott előadást – ennek egy érdekes epizódját idézi fel Kónya Imre: a mellette levő székre az utolsó pillanatban lehuppant Orbán Viktor⁴² és elmesélte, hogy milyen nehézségekkel kellett megküzdenie a bejutásért. A szigorú igazoltatások közepette ugyanis a rendőr hosszasan vizsgálta a belépőjét, amikor egy másik rendőrtiszt hozzájuk lépett és rendkívül barátságosan megszólította: „Hiszen mi ismerjük egymást!” Mire Orbán Viktor így válaszolt: „Pontosabban Ön ismer engem, mert én nem vezetek Önről kartonokat.”

Mint ismeretes, az EKA tárgyalásairól a Fekete Doboz⁴³ felvételeket készített, amelyek ugyan rendelkezésre állnának a kutatók számára, ha ahhoz a tárgyalások minden résztvevője hozzájárulását adta volna.⁴⁴ Szerencsére Richter Anna⁴⁵, a Független Jogász Fórum munkacsoportjának

³⁸ Az 1956-os forradalom és szabadságharc kivégzett miniszterelnöke, Nagy Imre és társainak újratemetése 1989. június 16-án.

³⁹ A teljes szöveget lásd: <http://www.fjf.hu/dokumentumok/25-az-eka-szan-deknyilatkozata-az-nka-nyito-ple-naris-uelesen> (Letöltés: 2016. január 23.)

⁴⁰ Bush elnök 1989. július 12-én találkozott az ellenzéki pártokkal.

⁴¹ Bush, George id. (1924–) az USA 41. elnöke (1989–1993)

⁴² Orbán Viktor (1963–) jogász, politikus; a Fidesz elnöke (1993–2000, 2003–), országgyűlési képviselője (1990–), frakcióvezetője (1990–1994); miniszterelnök (1998–2002, 2010–)

⁴³ Fekete Doboz: 1987-ben létrejött, saját önmeghatározása szerint videó-folyóirat, amely dokumentumfilmjeivel jelentős szerepet töltött be az 1989/90-es rendszerváltozás fontos pillanatainak, így például az Ellenzéki Kerekasztal vitáinak megörökítésében.

⁴⁴ Az MDF, a KDNP és a Magyar Néppárt nem járult hozzá az Ellenzéki és a Nemzeti Kerekasztal üléseinek – összesen kb. 150 óras – vágott verzióban való, köztelevízióban történő bemutatásához.

⁴⁵ Richter Anna, a Független Jogász Fórum egyik alapítója

⁴⁶ Richter Anna: *Ellenzéki Kerekasztal. Portrévázlatok*. Budapest, Ötlet Kft., 1990.

⁴⁷ Az MSZMP központi szerveinek székhelye. Az épület a budapesti Jászai Mari téren áll, ma az ún. Képviselői Irodaház (hivatalosan az Országgyűlés Irodaháza), de a Fehér Ház elnevezés is tovább él.

⁴⁸ Bővebben lásd az EKA második szándéknyilatkozatát taglaló előadásrészben, továbbá a 60. lábjegyzetben.

⁵⁰ Idézi Debreczeni József: *A miniszterelnök*. Budapest, Osiris Kiadó, 1998. 56. p.

tagjaként portrévázlatokat⁴⁶ készített az Ellenzéki Kerekasztal számos ismert résztvevőjéről, ami még 1990-ben meg is jelent, és a jegyzőkönyvekben kívül a Fekete Doboz felvétele is rendelkezésemre áll.

Csak néhány fontos mozzanatot szeretnék kiemelni erről a periódusról. Az EKA részéről Sólyom László és Tölgyessy Péter folytatott megbeszélést az MSZMP-vel a tárgyalások előkészítése érdekében. Sólyom Lászlótól tudjuk, hogy az MSZMP kezdetben ellenállt, hogy egységes ellenzékként ismerje el az EKA-t. Azt is kifogásolta az akkori Fehér Ház⁴⁷, hogy csak az átmenethez szükséges sarkalatos törvények szerepeljenek napirenden, mert ők a gazdasági kérdéseket⁴⁸ is erőltették volna. Sólyom László egyébként Antall-lal és Szabad Györggyel együtt részt vett az operatív középszintű tárgyalásokon, amelynek a a politikai tárgykörökben a végső megállapodás kialakítása volt a feladata. A leginkább és legtovább vitatott kérdések⁴⁹: az MSZMP-vagyon, a munkahelyi pártszervezetek, a munkásörtség, valamint a köztársasági elnök jogköre és választása. Az EKA tárgyalásaira visszagondolva kétségtelen, hogy a legfőbb hangadók az MDF és az SZDSZ résztvevői voltak. Az MDF-et kezdettől fogva képviselő Szabad György a hatalommal való megegyezést képviselte, és a tárgyalásokon számos esetben nagy bölcsességgel, szakmai tudással és tapintattal csillapította a vitákat, nagyfokú toleranciát tanúsítva a különböző vélemények iránt. Nagy segítségére volt Antall József, akiről így nyilatkozott: „Ötletdúsabb volt valamennyiünkénél. [...] Otthon mondtam is, lehet, hogy mégis lesz nyár, mert senki másra, de az Antallra rá merem bízni a dolgokat.”⁵⁰ Antall valójában 1989. június 13-tól kapcsolódott be a tárgyalásokba. Részt vett az

⁴⁹ Ezekről a kérdésekről zajlott le 1989. november 26-án az ún. négy igenes népszavazás. A kezdeményezés mögött elsősorban az SZDSZ állt, de csatlakozott hozzá a Fidesz, a Független Kisgazdapárt és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt is. A szabaddemokraták elsődleges célja a közvetlen köztársaságielnök-választás megakadályozása és eltolása volt az 1990 tavaszi választások utáni időszakra, így kívánták elkerülni Pozsgay Imre (az MSZMP és az MDF egyes politikusai álltak mögötte) esetleges megválasztását. Az MDF részvételi bojkottra szólította fel támogatóit, de a népszavazás végül érvényes és eredményes lett, jóllehet a köztársaságielnök-választással kapcsolatos kérdés mindössze néhány ezer szavazaton múlt, míg a másik három kérdésben elsőprő arányú lett az igenek aránya. A népszavazás joggal tekinthető az 1990-es választási kampány fontos részének, hiszen az SZDSZ és a Fidesz ismertsége jelentősen megnőtt a referendumot követően.

alkotmányjogi szakbizottság munkájában, a közép- és felsőszintű tárgyalások küldöttségében és az EKA munkájában végig. Általános vélemény volt, hogy csatlakozása segítette a tárgyalások előrehaladásában, új stílust adott a Demokrata Fórum addigi politizálásának, átrendezve egyúttal az erőviszonyokat. Antall ismeretségi köre létre tudta hozni a Kisgazdapárt, a Kereszténydemokrata Néppárt és a BZSBT vezetőivel azt a nemzeti centrumot, amely döntő szerepet játszott az EKA és a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásain. Nélküle például a köztársasági elnök intézményének a kérdésében nem sikerült volna megállapodást kötni. Ő azt vallotta⁵¹, hogy ezt az intézményt mindenképpen létre kell hozni és a pozíciót a választásokig az Országgyűlés elnökének kell betölteni; az elnök jogkörét az 1848. évi III.⁵² és az arra épülő 1946. évi I. törvénycikk⁵³ szabja meg, ami a jogfolytonosság helyreállítását és a parlamentáris demokrácia újrateremtését jelentené, de a döntés – hangoztatta Antall – nem a jelenleg illetékes parlamenté kell, hogy legyen, hanem közvetlen elnökválasztásra kell hogy sor kerüljön. Az SZDSZ és a Fidesz makacsul elleneztek ezt és nem vették figyelembe az MSZMP akkori fődelegátusának augusztus 13-i ingerült tévényilatkozatát: ha az ellenzék makacssága miatt a tárgyalások megfeneklenek, akkor a kormány nem vár tovább és benyújtja a parlamentjének a maga eredeti törvényjavaslatait – így zsarolta tehát az állampárt az EKA-t. Végül Antall javaslata győzött: a köztársaság elnök ne legyen a prezidenciális hatalom megtestesítője, hanem csak korlátozott jogkörű. Valójában a hatalomért folyó harcot nem a Fidesz, hanem az SZDSZ irányította, mert attól tartott egyfelől, hogy a választásokon az MDF fog győzni, másfelől pedig, hogy Pozsgay Imre lesz a köztársasági elnök. Fontos politikai kérdésekben az MDF sokszor töltötte be a híd szerepét, többször engedett saját radikálisabb álláspontjából a kerekasztal fennmaradása érdekében. Például így alakult ki az ellenzék egységes álláspontja a választójog kérdésében, noha eredetileg az EKA-n belül egyesek tiszta listás, mások túlnyomóan egyéni rendszert akartak. Az új szervezetek az egyéni választókerületi mandátumok többsége, míg a történelmi pártok a tisztán listás választás mellett voksoltak. A Demokrata Fórum az 50–50 százalék mellett volt, Antall

⁵¹ Antall eredeti, 1956-ban készült koncepciója a Modell és Valóság első kötetében jelent meg, amelyet a História folyóirat közölt le Molnár János: *Nemzeti Tanácsok programjai*. c. írásának részeként. Lásd: História X. [1988] 6. 17–19. p. és Modell és Valóság I., Budapest, Athenaeum Nyomda Rt., 1994. 467–473. p.

⁵² 1848. évi III. törvénycikk független magyar felelős minisztérium alakításáról

⁵³ 1946. évi I. törvénycikk Magyarországon államformájáról

még a nyomaték kedvéért a Német Szövetségi Köztársaság rendszerére is utalt – végül ez az álláspont győzött.

Antall meghatározó egyéniségéről és szerepéről tanúskodik néhány további vélemény az EKA tagjaitól. Tölgyessy így nyilatkozott róla: „A tradíciót követte, ugyanakkor törekedett a nyugati-demokráciák második világháború utáni tapasztalatainak az érvényesítésére is. [...] Antall Józsefet nyitott személyiségnek ismertem meg. Úgy alkalmazkodott a körülményekhez, hogy céljait sohasem tévesztette szem elől. [...] Biztos ítéletű, szellemes, kiszámítható egyéniségnek ismertem meg.”⁵⁴ Kajdi József⁵⁵, az Igazságügyi Minisztérium párton kívüli jogásza, aki akkor még az MSZMP tárgyaló delegációjában foglalt helyet az 1/1-es albizottságban, így vélekedett róla: „Egy dolog rögtön föltűnt, hogy afféle szellemi vezérnek ismerik el. Mindenki elfogadta, Tölgyessy Pétert és Viktort is beleértve. Ha szót kért, afféle tanártípusú emberként mondta el a véleményét és egyértelműen kiemelkedett nemcsak az EKA részéről, hanem a teljes mezőnyt figyelembe véve. [...] Ő rendelkezett a legnagyobb tárgyi tudással. Azzal együtt, hogy óriási tisztelettel tekintettek rá és elfogadták a véleményét...”⁵⁶ Orbán Viktor is erre utalt: „Mindig azt mondtuk magunk között, hogy Szabad György volt a királycsináló. Ő hozta magával, ő engedte, illetve tolta maga elé az Ellenzéki Kerekasztalon belül is. [...] Végül az MDF-delegáció vezetőjének bizonyult...”⁵⁷

Az EKA tárgyalásainak első fordulójában még szakmegbeszélések zajlottak le az EKA pártjain belül is és azután a Nemzeti Kerekasztalon belül. A második fordulónál már nagyon fontos kérdéseket fogalmaztak meg szándéknyilatkozatok formájában – két ilyen szándéknyilatkozatot ismertetnék. Az egyik Szabad György akadémikus részéről hangzott el 1989. június 21-én – a következőket kiemelve: „Az Ellenzéki Kerekasztal június 13-i nyilatkozatában kijelentettük, hogy a megkezdendő [...] és kívánságunk szerint a megegyezésig folytatandó pártközi tárgyalások célját a békés átmenet biztosításában látjuk, mégpedig az egypártrendszerre alapozott jelenlegi uralmi viszonyokból a megteremtendő jogállam keretei között működő képviseleti demokráciába [...] mindenekelőtt új választási rendszer kidolgozását javasoljuk. Indítványozzuk, miszerint az

⁵⁴ Idézi Debreczeni József: *A miniszterelnök*. Budapest, Osiris Kiadó, 1998. 55. p.

⁵⁵ Kajdi József (1958–) jogász, ügyvéd. Részt vett a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásokon. 1990 és 1994 között a Miniszterelnöki Hivatal közigazgatási államtitkára, 1995 és 2001 között a Magyar Nemzeti Bank munkatársa, 2002 és 2010 között az MDF jogi szakértője, koordinátora. 2011 és 2014 között Bokros Lajos európai parlamenti képviselő tanácsadója.

⁵⁶ Idézi Debreczeni József: *A miniszterelnök*. Budapest, Osiris Kiadó, 1998. 56. p.

⁵⁷ Idézi Debreczeni József: *A miniszterelnök*. Budapest, Osiris Kiadó, 1998. 56. p.

elkészítendő törvényjavaslat egyfelől azt biztosítsa, hogy minden választó gondosan mérlegelhesse, majd szabadon és titkosan eldönthesse, ki, illetve milyen irányzat által kívánja képviseltetni érdekeit, politikai akaratát. [...] A szabad választások is feltételezik [...] a jelenlegi alkotmány módosításának. [...] Itt jegyezzük meg, hogy a köztársasági elnök intézmény bevezetéséről és egy Alkotmánybíróság felállításáról rendelkező törvények megalkotását is a szabad választások eredményeként összeülő új parlamenttől várjuk. [...] Végül, de nem utolsósorban a választások szabadságának és demokratizmusának biztosítása szempontjából is mellőzhetetlennek tartjuk olyan törvények megalkotását, amelyek az erőszak alkalmazásának még a lehetőségét is kizárják a közéletből. [...] Indokoltnak tartjuk a meggyezést a munkásőrség és más fegyveres segéd alakulatok felosztatásának kérdésében. [...] Mindezt az 1989. június 9-én kötött előkészítő megállapodás második része 2. és 3. pontja értelmében megalapítandó politikai munkabizottság elé utalandónak tekintjük.⁵⁸ A másik szándéknyilatkozatban a gazdasági kérdésről esett szó, s ugyanabban az időpontban, tehát június 21-én terjesztette elő Pető Iván⁵⁹, mint gazdaságtörténész, az egyeztető tárgyaláson. „Az Ellenzéki Kerekasztal eredeti szándéka szerint a jelen tárgyalásokon csak a békés átmenet politikai feltételeivel kívánt foglalkozni. Nem azért kívántuk mellőzni a gazdasági témákat, mint ha a meglévő rendszert jónak, vagy akár csak kisebb-nagyobb korrekciókkal megjavíthatónak tartanánk. Sőt, hisszük: ez a gazdasági rendszer még csak nem is igazán működőképes. [...] Állandó veszélyben van a magántulajdon is, mert a vagyont vesztő állam csak minden tulajdon megcsapolásával tudja veszteségét pótolni. Az Ellenzéki Kerekasztal [...] azért nem kívánt a gazdaságról tárgyalni, mert egyrésztől abból indult ki, hogy mindaddig nincsenek biztosítékok az esetleges megállapodások betartására, ameddig a politikai garanciák – részben az itt folyó tárgyalásokon – nem teremődnek meg. Másrésztől a gazdasági területen nehezen elválaszthatók a kormányzat napi feladatai a stratégiaiaktól, márpedig az Ellenzéki Kerekasztal tagjai nem tartanak igényt a választások előtt kormányzati funkciókra, és kormányzati hatalom nélkül nem kívánják magukra venni a gazdasági csőd következményeiért a felelősséget. Az Ellenzéki Kerekasztal mindennek

⁵⁸ Szabad György 1989. június 21-i felszólalásának teljes szövegét lásd: *A rendszerváltás forгатókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben.* II. kötet. Szerk.: Bozóki András – Révész Béla – Ripp Zoltán – Kalmár Melinda – Elbert Mária – Ripp Erzsébet. Budapest, Magvető Kiadó, 1999. 147–149. p.

⁵⁹ Pető Iván (1949–) történész, levéltáros, politikus, az SZDSZ alapító tagja. Országgyűlési képviselő (1990–2010), az SZDSZ elnöke (1992–1997), frakcióvezetője (1990–1991, 1994–1997), a párt Országos Tanácsának elnöke (2003–2005)

⁶⁰ Pető Iván 1989. június 21-i felszólalásának teljes szövegét lásd: *A rendszer-váltás forgatókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben.* II. kötet. Szerk.: Bozóki András–Révész Béla–Ripp Zoltán–Kalmár Melinda–Elbert Mária–Ripp Erzsébet. Budapest, Magvető Kiadó, 1999. 154–155. p.

⁶¹ 1989. évi XXXIV. törvény az országgyűlési képviselők választásáról

⁶² Magyar Szocialista Párt (MSZP): 1989-től működő, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) jogutódjaként megalakuló baloldali párt. 1990 óta parlamenti frakcióval bíró szervezet. 1994 és 1998, valamint 2002 és 2010 között kormánypárt.

⁶³ Az előadó, Vigh Károly pontatlanul emlékezett, mert az MSZP 1989. október 7-én alakult meg az MSZMP kongresszusán, tehát csaknem három héttel a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások zárómegállapodásának aláírása után.

ellenére elfogadta, hogy a gazdaság stratégiai kérdéseiről is folyjanak tárgyalások. Ezt nem egyszerűen kompromisszumként a békés átmenethez nélkülözhetetlen politikai tárgyalások megkezdése érdekében tette. Elfogadta ezt elsősorban azért, mert tapasztalnia kellett, hogy az MSZMP, illetve kormánya olyan törvényeket terjeszt a Parlament elé és fogadtat el, amelyek a gazdaság intézményrendszerét, hatalmi viszonyait érintik és teremtenek kész helyzetet a demokratikus választások utáni időszakra. [...] De elfogadta az Ellenzéki Kerekasztal a gazdasági tárgyalások szükségességét azért is, mert bár a válság következményeiért nem kíván felelősséget vállalni, a következmények mégis elkerülhetetlenül a lakosságra hárulnak. S úgy érezzük, minden lehetőséget meg kell ragadni arra, hogy az elszegényedést megállítsuk, következményeit enyhítsük. [...] A politikai megállapodások nyomán a szabad választásokkal már jelenünket is megnyerhetjük, a gazdaságiakkal csak jövőnket biztosíthatjuk.”⁶⁰

Az NKA-tárgyalások eredményeként: elkészült egy elfogadható választójogi törvény⁶¹, amely jogilag biztosítja az esélyegyenlőséget; sikerült az alkotmány szövegéből kigyomláni azokat a paragrafusokat, amelyek a pártállam, az államszocialista vezetés és a szocialista tervgazdaság jogi alapját szolgálták. A büntető törvénykönyv államellenes bűncselekményeit úgy módosították, hogy politikai tevékenység miatt senkit ne lehessen felelősségre vonni, s a munkásország feloszlására is sor került. A politikai egyeztető tárgyalások ünnepélyes aláírására – a Parlamentben, a televízió nyilvánossága előtt – 1989. szeptember 18-án került sor. A dokumentumot az MSZP⁶² képviselőjében – már akkor a kongresszus után vagyunk, azért MSZP⁶³ – Nyers Rezső⁶⁴ és Pozsgay Imre, míg az EKA képviselőjében, a BZSBT részéről jómagam és Zétényi Zsolt⁶⁵, a

⁶⁴ Nyers Rezső (1923–) közgazdász, politikus. Pályafutása során a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP), a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), az MSZMP tagja és vezető politikusa, majd 1989 és 1990 között az MSZP elnöke. Részt vett az 1960-as években az ún. új gazdasági mechanizmus kidolgozásában.

⁶⁵ Zétényi Zsolt (1941–) jogász, a Bajcsy-Zsilinszky Endre Társaság tagja, titkára, majd főtítkára, az MDF országgyűlési képviselője (1990–1994). 2008 és 2014 között a Nemzeti Jogvédő Szolgálat elnöke.

Kisgazdapárttól Boross Imre⁶⁶ és Prepeliczay István⁶⁷, a Kereszténydemokrata Néppárt nevében Füzessy Tibor⁶⁸ és Teleki János⁶⁹, a gróf Teleki család tagja, az MDF-től Antall József és Szabad György, a Magyar Néppárt részéről Varga Csaba⁷⁰ és Kónya László⁷¹, míg a Szociáldemokrata Párttól Baranyai Tibor⁷² és Gaskó István⁷³ írták alá a megjegyzéssel, hogy a köztársasági elnök szabad parlamenti választások előtti megválasztásával nem értenek egyet. Mint ismeretes, az SZDSZ és a Fidesz nem írták alá a megállapodást. Meglehetősen teátrális jelenetként és meglepésként ért többünket, hiszen amikor délelőtt előzetesen összeültünk és tárgyaltunk arról, hogy milyen ünnepélyes körülmények között fogjuk aláírni ezt a megállapodást, se az SZDSZ, se a Fidesz nem jelezte, hogy ők bizony nem fogják aláírni. Mindenki úgy gondolta közülünk, hogy ebben a televízió nyilvánosságának nagy szerepe volt: az SZDSZ és a Fidesz bizonyítani akarta, hogy íme, ők a hatalommal nem kívánnak kompromisszumot kötni és abban reménykedtek, hogy ennek meglesz az első szabad választásokon az a hozama, hogy ők fognak győzni és ők kerülnek hatalomra.

Befejezésül érdemes felidézni a megállapodásból néhány mondatot. „A felek kinyilvánítják, hogy az alapmegállapodásban foglalt elveknek megfelelően a tárgyalások a békés átmenet politikai és jogi feltételeinek megteremtését, a többpártrendszeren alapuló demokratikus jogállam kialakítását, valamint a társadalmi, gazdasági válságból való kiút keresését szolgálták. A felek megállapítják, hogy a megbeszélések eredményeként a békés átmenet lényegi, sarkalatos kérdéseiben kialakult a résztvevők politikai egyetértése, amely a következő hat törvényjavaslatban ölt testet: törvényjavaslat az alkotmány módosításáról, az alkotmánybírásról, a pártok működéséről és gazdálkodásáról, az országgyűlési képviselők választásáról,

⁶⁶ Boross Imre (1926–2014) ügyvéd, újságíró. Először a Szabad Kezdeményezések Hálózata, majd a Független Kisgazdapárt alapítója. 1989-ben kilépett a pártból, majd az újonnan létrehozott, a parlamentbe később be nem került, 1993-ig működő Nemzeti Kisgazdapárt tagja és főtítkára lett.

⁶⁷ Prepeliczay István (1936–2002), a Független Kisgazdapárt (1990–1992), majd az Egyesült Kisgazdapárt országgyűlési képviselője (1992–1994)

⁶⁸ Füzessy Tibor (1928–) jogász, politikus. A KDNP országgyűlési képviselője (1990–1997), frakcióvezetője (1990–1992, 1994–1995); független képviselő (1997–1998). A titkosszolgálatokért felelős tárca nélküli miniszter (1992–1994).

⁶⁹ Teleki János (1938–) jogász

⁷⁰ Varga Csaba (1946–) szociológus, a Magyar Néppárt tagja és ügyvezető titkára, később kizárták a pártból.

⁷¹ Kónya László, a Magyar Néppárt küldötte a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásain.

⁷² Baranyai Tibor (1925–) részt vett az 1943-as szárszói találkozón, 1945-től a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tagja. 1948-ban emigrált, majd 1964-ben tért haza. 1989-ben a Magyarországi Szociáldemokrata Párt alelnöke, majd elnökségi tagja. 1991-től a Magyarországi Szociáldemokrata Szakszervezeti Tömörülés elnöke.

⁷³ Gaskó István (1954–) közgazdász, 1996 és 2016 között a Liga Szakszervezetek konföderáció, 1991 és 2016 között a Vasúti Dolgozók Szabad Szakszervezetének elnöke.

a büntető törvénykönyv módosításáról és a büntető eljárások törvénymódosításáról. A felek a felsorolt és a magállapodáshoz csatolt okmányokat, mint politikai céljaikkal egyezőket, megküldik a Minisztertanács elnökének. [...] A három tárgyaló delegáció külön politikai megállapodást köt egyes további kérdésekben, amelyek jellegüknél fogva nem igényelnek önálló jogszabályi rendezést. [...] A felek megállapítják, hogy az eddig elért eredményekre alapozva folytatni kell a munkát a békés átmenetet érintő és nyitott kérdések rendezése érdekében. A szakértői bizottságok törekedjenek megegyezések előkészítésére a következő témákban: a köztársasági elnök választásának rendje, a választások etikai kódexe, a választások nyilvánosságának szabályai, az új tájékoztatási törvény, az informatikai törvény, a közszolgálati törvény, a munkahelyi diszkrimináció tiltása a Munka Törvénykönyvben, a munkásórség átalakításával kapcsolatos kérdések (az Ellenzéki Kerekasztal javaslatai a munkásórség visszafejlesztésére), a politikai kérdések erőszakos megoldásának kizárása. [...] A három tárgyaló fél képviselői kijelentik, hogy a békés átmenet megvalósítását szolgáló elvek és szabályok együtt, egységben alkotják a politikai megállapodást. Kifejezésre juttatják meggyőződésüket, hogy jelen okmány aláírásával fontos lépést tesznek a parlamentarizmuson alapuló demokratikus Magyarország megteremtése, s a nemzet sorsának jobbra fordítása útján.”⁷⁴

⁷⁴ A megállapodás teljes szövegét lásd: http://arkadia.pte.hu/tortenelem/forras/ripp_rv_forr (Letöltés: 2016. január 25.)